
Fazileta Hafizović

Prilog historiji Gazi Husrev-begovog vakufa – nahija Kožulova u livi Krka

Rezime

Ličnost i djelo Gazi Husrev-bega proučavani su i poznati u velikoj mjeri zahvaljujući brojnim istraživačima koji su kroz svoje radove osvijetlili lik i djelovanje ovog velikog državnika, vojskovođe i dobrotvora. U ovom radu riječ je o jednom nepoznatom detalju u njegovom velikom legatu, kojeg je namijenio gradu Sarajevu. Radi se o uspostavljanju ekonomske osnove za funkcionisanje legata: Gazi Husrev-beg je u vakuf dao jednu cijelu nahiju, koju je dobio u posjed nakon osvajanja ovih krajeva u Dalmaciji, u zaleđu Zadra. Nahija koja je dobila naziv Kožulova dodijeljena je kao mulk-posjed, a kompletna je nazivana *Čifluk Kožulova*. Sastojala se od više sela naseljenih gotovo potpuno vlaškim stanovništvom, koje se očito počelo sedentarizirati. Naime, stanovnici su plaćali sniženi iznos filurije, koja je išla u sultansku blagajnu, dok je prihod od njihove poljoprivredne djelatnosti i stočarstva pripadao vakufu.

Ovo područje ostalo je u osmanskoj vlasti do kraja XVII stoljeća, kada je pripalo Mletačkoj Republici. Međutim, ono je kroz ovo cijelo vrijeme bilo nesigurno za život, poprište mnogobrojnih sukoba što zbog ratova vođenih između ove dvije države, što zbog djelovanja uskoka i ostalih pljačkaša i u tzv. mirnim periodima. Međutim, zasada, izuzevši popisne deftere, osmanske administracije, koji se svi odnose na XVI stoljeće (jer je i popis iz 1604. godine odraz stanja iz prethodnog perioda), nemamo dokumente kojima bismo mogli pratiti stanje u "Čifluku nahije Kožulova" u XVII stoljeću.

Vakufi na tlu Hrvatske

Gazi Husrev-beg, “najvažniji i najčuveniji bosanski sandžak-beg”, bio je i još je predmet interesovanja istraživača historije Bosne osmanskog perioda¹. Njegov život i aktivnosti obrađeni su u više monografija i u velikom broju radova objavljenih u različitim časopisima², ali se ipak pojavljuju dosad neobjavljeni podaci koji detaljnije rasvjetljavaju njegovo djelo, koje kroz njegov vakuf traje još i danas. Pored stručnih i naučnih radova, njegov su život i djelo bili i tema historijskog romana “Gazi Husrev-beg”³.

U skladu sa svojim položajem bosanskog sandžak-bega, Gazi Husrev-beg je uživao *has* – leno, koje mu je, prema popisu Bosanskog sandžaka iz 1540. godine, donosilo 800.831 akču⁴. Njegov *has* se prostirao na vrlo širokom području, s tim što je glavnina bila na prostoru Bosanskog i Kliškog sandžaka, odnosno kasnije i sandžaka Krka. Kada je Husrev-beg odlučio da uspostavi svoj vakuf, on je na određene posjede u sastavu hasa najprije dobio sultanovu darovnicu – *mulknamu*, kojom su oni proglašeni njegovim vlasništvom, a tek nakon toga je trebala da uslijedi vakufnama⁵. Posjedi koji su se nalazili na teritoriji sandžaka Klis, a koji su uvakufljeni, izdvojeni su u jednu posebnu nahiju koja je nazvana nahija Kožulova⁶.

¹ Termin iz rezimea rada B. Zlatar, *Hasovi Gazi Husrev-bega*, Anali GHB XXV-XXVI, 2006/07, Sarajevo 2007., 380.

² Č. Truhelka, „Gazi Husrevbeg – njegov život i njegovo doba“, Sarajevo 1912.; Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice, Sarajevo 1932. (najveći dio priloga napisao je H. Kreševljaković): vidjeti Bibliografiju knjige i tekstovi u djelu: A. Mehmedović, “Gazi Husrev-beg i njegove zadužbine”, Sarajevo 2005.

³ Autor romana je Hazim Akmadžić, a objavljen je u Sarajevu, 2005.

⁴ B. Zlatar, *Hasovi ...*, str. 379.

⁵ Izgleda da je *mulknamu* Husrev-beg dobio 1533. godine, iako je njegov vakuf osnovan 1531. godine. O koliziji datuma na ispravama vidjeti rad: A. Husić, *Ferman Sulejmana Zakonodavca upućen Gazi Husrev-begu sredinom 1533. godine*, Anali GHB XXV-XXVI, 2006/07., Sarajevo 2007., 141-147.

⁶ Čifluk Kožulova spominje Fehim Dž. Spaho u svom radu “Arhivska građa na turskom jeziku za područje Sjeverne Dalmacije s posebnim osvrtom na benkovački kraj”, Zbornik 1, Benkovac 1987., 133-142. Fehim Dž. Spaho se bavio historijom ovih krajeva i objavio je brojne radove koji se tiču područja Kliškog sandžaka.

Nahija Kožulova, upisana u tri popisna deftera sandžaka Klis i Krka iz druge polovine XVI i početka XVII stoljeća, predstavljala je specifičan primjer nahije: ona je bila sastavljena od jednog ogromnog čifluka u Ravnim Kotarima (danas u Republici Hrvatskoj), u vlasništvu Gazi Husrev-bega, kojega je on uvakufio za svoje zadužbine u Sarajevu.⁷ U osvajanju ovih krajeva učestvovao je i sam Husrev-beg, u prvoj polovici XVI stoljeća. Na taj način je dobio ova područja u svoj has, a kada je, u sklopu svoje zadužbine, podigao više građevina u Sarajevu, odlučio je da tu zemlju uvakufi za njihovo održavanje.⁸ Iako se to, svakako, desilo za Husrev-begovog života, a Husrev-beg je umro sredinom 1541. godine, spomenuta nahija nije upisana ni u navedenom popisu Bosanskog sandžaka iz 1540. godine, niti u prvom poznatom popisu Kliškog sandžaka iz 1550. godine.⁹

Nahija Kožulova kao “čifluk vakufa umrlog Husrev-bega” upisana je u tri popisa Kliškog sandžaka, odnosno sandžaka Krka: 1574., 1586. i 1604. godine. U sva tri popisa su bilješke i podaci upisani skoro identično, gotovo bez ikakvih promjena. Jedine promjene su registrovane u broju stanovnika u vakufskim selima, dok je, recimo, prihod od sela potpuno isti u svim popisima, bez obzira na smanjeni ili povećani broj stanovnika. Međutim, broj stanovnika često nije ni varirao puno u odnosu na prvi popis.¹⁰

⁷ Nahija je 1574. godine upisana u sandžaku Klis, a zatim, nakon što je 1580. godine osnovan sandžak Krka, upisana je 1586. i 1604. godine u ovom sandžaku. Međutim, ova dva sandžaka su i inače popisivana zajedno, u vrijeme kada su poduzimani popisi, a raspored nahija u samom defteru je skoro isti kao i 1574. godine, s tim što se samo u naslovu nahije naznači kome pripada: Klisu ili Krki.

⁸ O Gazi Husrev-begovom hasu vidjeti spomenuti rad B. Zlatar, *Hasovi Gazi Husrev-bega*. U radu su obrađeni podaci iz Sumarnog popisa Bosanskog sandžaka iz 1540. godine, koji se odnose na ovaj has.

⁹ U popisu Kliškog sandžaka iz 1550. godine ne susreću se nazivi sela koja su sačinjavala ovu nahiju. Vakufska sela očito nisu ni upisana u ovom defteru, iako se susreće nekoliko lokaliteta navedenih u različitim nahijama: Bukovica, Zečevo, Ostrovica. Npr. u nahiji Ostrovica, u džematu kneza Ivana sina Korde upisano je selo Veliki Vuković, TD. No. 284/11, koje se kasnije susreće i u nahiji Kožulova. Mišljenja smo da se radi o dijelu sela koje nije ni spadalo u vakuf. Takvih primjera ima još, a susreću se i u kasnijim popisima.

Ovaj popis iz 1550. godine objavljen je u izdanju Orijentalnog instituta, u prijevodu rahmetli Fehima Dž. Spahe, pod naslovom *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, Sarajevo, 2007.

¹⁰ Ovaj vakufski čifluk upisan je 1574. godine u defteru TD no 533 na fotokopijama 266-

U bilješci na samom početku popisa navedene su granice čifluka: on se prostirao na području koje se nalazilo u trouglu između tvrđava Kličevac, Ostrovica i Nadin, ali, sudeći prema položaju sela, izgleda da to nije bio kompaktan posjed zemlje. Najčešće se sela koja su upisana u nahiji Vrana susreću na istom području na kojem se nalaze i sela nahije Kožulova. Čifluk se sastojao od čiflučkih sela, mahala i mezri. Gazi Husrev-beg je, dakle, dobio mulknamu na ova sela, to jest njihov prihod od zemljoradnje, a uz to, kako potvrđuje i bilješka, na ostala davanja (prihod od ispaše na ljetnim i zimskim ispasištima i livadama, prihod od vinograda i vrtova, takse od čuvanja izgubljene stoke i odbjeglih robova, prihod od imetka lica umrlih bez nasljednika i imetka izgubljenih, koji je inače išao u državnu blagajnu, džizja, ovčarina, baduhava – kazne za manje prijestupe, odnosno svi prihodi po osnovu Šerijata i po osnovu običajnog prava: *kaffe-i mahsulat-i şer'iyye ve amme-i örfiyyesiyle*): “... sve je to uzvišeni padišah poklonio, te je ovjerio carsku darodavnicu, a spomenuti Husrev-beg je to uvakufio za svoju džamiju koju je podigao u samom Sarajevu, i imaret i medresu i hanikah, ...”.

Stanovništvo nahije ranije je u potpunosti bilo vlašškoga statusa. Najveći dio stanovnika bili su nemuslimani, a muslimana, od kojih su neki bili novi muslimani, bilo je vrlo malo. Stanovništvo je bilo popisano zapravo, u dvije grupe: zatečeno vlaško stanovništvo, u 16 uglavnom manjih sela i dvije mahale, te grupa Vlaha poznata po nazivu *Vlasi Istrije* (u popisu se spominju pod imenom “re’aya-yi Istriya), naseljena u 15 sela i na pet mezri.¹¹ Oni su, zapravo, bili u nekoj sredini između vlašskog i rajinskog statusa, jer su plaćali desetine, poput rajinskog stanovništva, ali su plaćali i filuriju. Filurija koju su ovi stanovnici plaćali pripadala je državnoj blagajni, tako da ona nije bila uzimana za vakuf.

273., godine 1586. u popisu TD No 622 na fotokopijama 407-418., te 1604. godine u defteru TK TD No 475 na kopijama 274-280. Defteri samo s oznakom TD nalaze se u Istanbulu, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, dok se oni s oznakom TK TD nalaze u Ankari, u zbirci Tapu ve Kadastro.

¹¹ Vlasi Istrije su skupina Vlaha čiji historijat nije sasvim pozdano utvrđen, ali se s dosta sigurnosti smatra da se radi o Vlasima koji su se krajem 15. i početkom 16. stoljeća preselili u Istru sa područja oko Dinare i južnog Velebita, možda se sklanjajući upravo pred osmanskim navalama. Ponovo su se vratili na teritorij Osmanskog carstva u periodu između 1528. i 1530. godine, jer su popisani u sumarnom defteru Bosanskog sandžaka iz 1530. godine, a nisu navedeni u popisu iz 1528. godine. Vidjeti više: Snježana Buzov, “Vlasi Istrije na području sjeverne Dalmacije u popisnim defterima 16. stoljeća”, POF 40/1990., Sarajevo 1991., 245-259.

Iznos filurije je bio različit: u popisu iz 1574. godine stanovnici su plaćali po 180 akči filurije, što je, zapravo, bilo isto kao i kod ostalih stanovnika vlašskog statusa u čitavom sandžaku, te izvjestan broj njih i po 90 akči. Nije naveden razlog zbog kojega su oni plaćali sniženi iznos u odnosu na druge iz ove skupine. Međutim, Vlasi Istrije su svi plaćali po 90 akči u ovom prvom popisu. Udovičke kuće su plaćale po 60 akči. Muslimanske vlaške kuće plaćale su po 32 akče filurije. To bi mogao biti znak da se forsiralo prihvatanje islama kod ovih skupina, jer je ovo, zapravo, jedina situacija, u ovim popisima Kliškog sandžaka, u kojoj su se vidno razlikovala davanja muslimana i nemuslimana. U rekapitulaciji je naveden broj kuća: 244 kuće koje su filuriju plaćale po 90 akči, osam kuća po 60 i osam kuća po 32 akče, znači ukupno 260 kuća: među tim kućama bilo je 11 muslimanskih, dok su ostalo bili nemuslimani. Ukupan prihod je iznosio 23.500 akči, a tačno toliki je bio i u kasnija dva popisa.¹²

U popisima iz 1586. i 1604. godine iznos filurije generalno je izjednačen na 100 akči po kući. Jedino se u popisu iz 1586. dešava da nekoliko pojedinaca, i to skoro uvijek nemuslimani, plaćaju filuriju po 40 akči, dok je u sljedećem defteru taj iznos uvijek 100 akči. I u rekapitulaciji je naglašeno da "raja koja stanuje na spomenutom vakufu svoju filuriju predaje u carsku blagajnu, a sva ostala šeriatska davanja i običajne poreze plaćaju spomenutom vakufu ..."¹³

U svakom selu bile su, uz obaveznu naznaku "izuzevši filuriju", upisane sljedeće stavke od kojih se davala desetina: pšenica (novčani ekvivalent po keglu je bio 15 akči, za razliku od iznosa od 25 akči koji je po keglu pšenice bio obračunavat u ostalim desetinskim selima), mješanac (novčani ekvivalent po keglu je 10 akči, dok je u drugim desetinskim selima bio 20 akči), zob (kegl je plaćan po 4 akče, dok je u redovnim desetinskim selima plaćan po 10 ili po 15 akči), šira, bostan, lan, sijeno, košnice, ovčarina, voće, bademi i orasi, bijeli i crveni luk i kupus, porez na svinje, te baduhava i mladarina (1574. godine, dok je u kasnijim popisima uz baduhavu i mladarinu dodavana obavezno poljačina, a ponegdje i porez na tapije). Jedino u selu Prhoviću ni u jednom popisu nije bio upisan porez na svinje, iako je u selu samo jedna kuća od više njih bila muslimanska.

¹² TD No. 533/276, TD No. 622/417, TK TD 475/280. Uprava vakufa očito je radije baratala fiksnom cifrom prihoda, ne upuštajući se u projekte povećanja prihoda na bilo koji način.

¹³ Isto.

U prihod vakufa spadao je porez na ispašu sa dva jajlaka: Selce i Poljice, zatim od vašara kod Crkve svetog Mihovila i ostalih na spomenutome vakufu, što znači da je vašara bilo više i da su bili na različitim lokacijama.¹⁴ Ovdje je spadao i prihod od nomada na vakufskim posjedima, što znači da su se i nomadi naseljavali na ovom području. Međutim, kako je iznos prihoda isti u sva tri popisa, on bi morao biti paušalan, jer nije vjerovatno da je tu u tri različita vremenska perioda boravio baš uvijek isti broj nomada. Isti iznos u vakufske prihode stizao je i od bejtul-mala i više stavki koje se uobičajeno navode uz njega: 100 akči godišnje.

Ovom vakufu su pripadali i mlinovi na rijeci Zrmanji, u blizini tvrđave Obrovac, u nahiji Zrmanja, koji su bili u posjedu dva vakufa.¹⁵

U posjedu Gazi Husrev-begovog vakufa bilo je 1574. godine upisano osam, a u kasnija dva popisa 12 mlinova.¹⁶

¹⁴ Međutim, te se lokacije ne spominju u popisu, kao što se ne navodi ni gdje se nalazila već spomenuta Crkva svetog Mihovila.

¹⁵ Za nahiju Zrmanja H. Šabanović navodi da se prvi put spominje 1528. godine kao nahija u Vilajetu Hrvati, koja je naseljena Vlasima iz vilajeta Istra. Godine 1540., u sumarnom popisu Bosanskog sandžaka, upisana je najprije nahija "Zrmanja i Popna, pripada kadiluku Skradin", a bila je naseljena vlasima u četiri sela i 11 mezri, ukupno 88 kuća, sa prihodom od 10.560 akči. Odmah iza toga, pod naslovom "Vlasi Istrije" upisana je nahija Zrmanja Istrija, pripada istom kadiluku, sa 10 sela koja su imala ukupno 55 kuća i prihod 6600 akči. (B. Zlatar, *Hasovi...*, str. 378.) I godine 1550. upisana je u Kliškom sandžaku na dva mjesta: najprije kao "Nahija Zrmanja i Popna" u dva vlaška džemata, sa jednim knezom i jednim primićurom. Ove dvije nahije upisane su kao jedna administrativna jedinica, a obuhvatale su osam sela i sedam mezri sa ukupno 53 kuće. Na drugom mjestu upisana je "Nahija Zrmanja Istrija": ovdje su popisani Vlasi doseljeni iz Istre. Obuhvatala je četiri sela sa ukupno 14 kuća, a svi su bili u jednom džematu sa primićurom na čelu. Šabanović, "Bosanski pašaluk", Sarajevo 1982, str. 209, 211. Kao nahija se spominje i u popisu TD no. 440, iz vremena Sulejmana I, kada se u njoj navodi veći broj sela iz kojih je raja pobjegla, a još nisu naseljena. TD No 440/73. Međutim, u popisu iz 1574. i u dva kasnija popisa ona se spominje samo na ovom mjestu. Sličan je slučaj i sa nahijom Zečevo, koja je u ranijim popisima bila naseljena Vlasima Istrije, kao i nahija Podgorje, te sa Plavnom i Bukovicom. Ni jedna od ovih nahija se kasnije ne javlja kao posebna nahija. Najvjerovatnije su se utopile u ovoj nahiji Kožulova, pa se dalje tako spominju, iako se po navedenim selima to ne bi moglo reći u potpunosti. Međutim, u kasnijim popisima se spominje puno veći broj sela. Osim toga, kako se vidi, bilo je sela koja su vakufu pripadala samo jednim dijelom, a drugim su bile u nekom lenu.

¹⁶ "Nahija Zrmanja, pripada tvrđavi Novi i Stari Obrovac, dio vakufa Husrev-bega i Murad-

Ostali mlinovi bili su u posjedu Murad-begovog vakufa: u prvom popisu su bila upisana dva mlina, a taj broj je ostao nepromijenjen i kasnije, s tim što se njegov vakuf više nije spominjao u naslovu, ali su mlinovi uvijek navođeni u ovom vakufu.¹⁷

U popisu iz 1586. godine u nahiji Stari i Novi Obrovac navodi se bilješka da se četiri mlina i jedna stupa na rijeci Zrmanji, "vakufi Husrev-begovi", nalaze u posjedu (tasarruf) Ibrahim-bega /Malkočevića/ i Ahmeda Čehaje, sina Hasanovog.¹⁸

Na kraju upisa vakufa donesena je bilješka, istovjetna u sve tri popisa, u kojoj je navedeno da su se službenici vakufa obratili ... i kadiji da biše mogli zaštititi vakufska dobra "od uplitanja zaima, timarnika, tvrđavskih dizdara". U bilješci su navedena imena trojice aga koji su tvrdili da su u njihovom posjedu neka sela, koja se, zapravo, nalaze u okviru Husrev-begovog vakufa. Međutim, na osnovu hududname je utvrđeno da oni ne govore istinu, jer "... mjesta koja su uvakufljena ne mogu više postati čifluk ...".

Ponovljena je naredba da se niko od njih ni na koji način ne smije miješati u zemlju spomenutoga vakufa, te je, kako je već rečeno, donesena u sve tri popisa vakufa.¹⁹ Vjerovatno je situacija bila takva da su uzurpatori bili ustrajni u svojim tvrdnjama i nastavljali koristiti vakufske zemlje, pa je naredba morala biti ponavljana u istom obliku.²⁰ Osim toga, u Ahkam-defteru broj 75, iz

bega". Godine 1604. navodi se kao "nahija Zrmanja, pripada tvrđavi Novi Obrovac, dio vakufa umrlog Husrev-bega". TK TD No. 475/274. Mlinovi se u mukarrernami Husrev-begove mulkname spominju pod imenom "... Karlovića mlinovi, koji se nalaze više grada Obrovca, ... a na rijeci Zrmanji." Vidjeti više: Muniba Spaho, *Mukarrernama Husrev-begove mulk-name*, POF X-XI/1960-61, Sarajevo 1961, 205-215. Karlovića mlinovi su, očito, ranije bili u posjedu Ivana Karlovića, hrvatskog velikaša i bana pred osmanska osvajanja, a Obrovac je bio jedna od njegovih glavnih utvrda.

¹⁷ Radi se o vakufu prvog kliškog sandžak-bega Murad-bega Tardića, koji je, uz Husrev-bega, učestvovao u osvajanju Klisa i krajeva oko njega. Ovaj prihod je bio namijenjen za džamiju koju je Murad-beg sagradio u Klisu.

¹⁸ Vakufu je pripadao prihod od poreza na mlinove.

¹⁹ 227/276, 228/418, 211/280.

²⁰ U prilog ovome ide i činjenica da se u popisu iz 1604. godine selo Benkovac navodi u posjedu Mehmed-bega i Zulfikara, sinova Atlu /age/, a Atlu-aga je redovno spominjan u navedenoj bilješci kao jedan od onih koji se miješaju u zemlje vakufa .TK TD No. 475/279. M. Perojević spominje jednog Atli-agu, agu janičara, koji je odrubio glavu Petru Kružiću,

perioda 1565.-1645. godina, spominju se isti uzurpatori, na koje se Porti žalili i zaim Alija, zakupac mukata hasova "...s one strane rijeke Krke, u sandžaku Klis, zajedno sa zemljama Kotara, nanovo osvojenim, ..." ²¹ U ovom popisu se još selo Korlatović i Pehlić?, za koje se kaže da je to zemljište oronulog dvorca (kastel), navodi u posjedu Ahmed-age, u doslovce istoj rečenici gdje se navodi da spada u "spomenuti vakuf". Nije jasno kako je pisar, kao pripadnik zvanične administracije, mogao istovremeno upisati dvije stvari koje jedna drugu isključuju, ako se ne radi o tome da je bilješku unio po službenoj dužnosti, a ove naveo kao posjednike na osnovu stvarnog stanja na terenu. U ovakvim slučajevima obavezno je pozivanje na temliknamu i hududnamu, kako se u samoj bilješci i čini. ²²

Vakufska sela i mezre

Kako je već spomenuto, sela su upisana u tri katastarska deftera, u skoro potpuno istom poretku, s vrlo malo izmjena, ukoliko se desila i neka promjena na terenu. Najprije su upisana sela nastanjena "običnim" Vlasima, a zatim sela s Vlasima Istrije. ²³

uskočkom zapovjedniku, prilikom osvajanja Klisa 1537. godine. M. Perojević, *Klis u turskoj vlasti*, Sarajevo, 1936.

²¹ Zaim Alija tvrdi da se oni, a među njima je i Atlu-aga, upliću u zemlje carskog hasa, tvrdeći da su to njihovi posjedi, pa mu onemogućuju sakupljanje desetina i ostalih poreza, čime nanose štetu i njemu i mali miriji. Sultan 27. maja 1576. godine naređuje sandžak-begu Klisa i kadiji Klisa da provedu istragu u vezi s tim pitanjem. Prijevod A. Polimca, fotokopija 319, str. deftera 199.

²² *Temlik-nama*, darodavnica vladara, osnovni je dokument na temelju kojeg se pravila hudud-nama, dokument u kome su detaljno bile navedene granice darovanog posjeda. Temliknama je ovjeravana svaki put kada je na prijestolje stupao novi sultan, a tom prilikom je izdavana mukarrernama – potvrda o ovjeri osnovnog dokumenta. Postoje dvije mukarrername Husrev-begovog vakufa, prva izdana od sultana Osmana II 1618. godine, te druga koju je 1649. godine izdao sultan Mehmed IV. U ovoj drugoj mukarrer-nami se navodi niz od 7 vladara koji su izdali istovjetan dokument u svoje vrijeme. U dokumentu se uvakufnjeno područje navodi okvirno. Više: Muniba Spaho, nav. djelo, str. 213-214.

²³ Jasna distinkcija vidljiva je samo u popisu iz 1574. godine, gdje su Vlasi Istrije navedeni pod posebnim naslovom, dok se u ostala dva popisa naziv Istrija spominje samo povremeno, pa se distinkcija vrši prema selima iz prvog popisa. Da se tekst ne bi previše opteretio fusnotama, ovdje ćemo navesti strane popisa na kojima su zabilježena spomenuta sela: "obični" Vlasi - TD no. 533/266 – 270, TD No 622/407 - 412, TD no. 475/274 - 277; Vlasi Istrije - TD No.

Selo *Lučića Polača* imalo je 1574. godine četiri nemuslimanske kuće, s filurijom od po 90 akči, i jednu muslimansku koja je plaćala 60 akči, a to je bila kuća udovice Fatime.²⁴ Prihod sela za vakuf iznosio je 885 akči, dok je u ostala dva popisa bio 880 akči. Godine 1586. upisane su dvije muslimanske kuće (i dalje se navodi udovica Fatima) i 10 nemuslimanskih. Samo je jedan nemusliman plaćao filuriju od 40 akči, dok su ostali davali redovan iznos. Godine 1604. broj stanovnika se još povećao na 16 kuća, od čega je jedna bila muslimanska i 15 nemuslimanskih, a među ovima je bio upisan i knez. Nije najjasnije zašto je prihod bio ograničen na istu cifru, pored ovakvog trostrukog povećanja broja stanovnika u odnosu na prvi popis. Ima još nekoliko slučajeva sela s izrazitim povećanjem broja stanovnika, ali je iznos koji je davan za vakuf ostajao isti.

Selo *Ljubočan* je 1574. imalo tri nemuslimanske kuće, 1586. imalo ih je četiri, od kojih je jedna plaćala filuriju po 40 akči, dok je 1604. godine bilo šest kuća. Prihod je uvijek bio 303 akče.

Selo *Česta/Čista?*, u prvom je popisu imalo četiri nemuslimanske kuće, u drugom pet, od kojih je jedna plaćala filuriju po 40 akči, dok je u trećem popisu ovdje upisano šest kuća. Ovdje je kod prihoda došlo do male razlike u odnosu na ostala sela: u prva dva popisa prihod je iznosio 171 akču, dok je u trećem bio 181 akču.²⁵

Selo *Konistre?*, drugo ime Vlaka Vilobrenić, imalo je 1574. godine dvije nemuslimanske kuće, zatim u oba sljedeća popisa po četiri kuće, sa stalnim prihodom od 117 akči.

Selo *Prhović* imalo je 1574. godine pet nemuslimanskih i jednu muslimansku kuću, a isti slučaj je bio i u popisu iz 1586. godine. Godine 1604. upisano je osam nemuslimanskih kuća. Prihod je iznosio 467 akči, a ni u jednom defteru u ovom selu nije ubilježen porez od svinja.

Selo *Mulat/Molat*, drugo ime Mulati, imalo je u prvom popisu četiri nemuslimanske kuće, a u sljedeća dva se broj povećavao za po jednu kuću. Prihod je iznosio 495 akči.

533/270 – 273, TD No. 622/412 – 417, TD No. 475/277 – 280.

²⁴ Filurija će se navoditi kada odstupa od iznosa koji je redovan u određenom defteru: 180 akči za popis iz 1574. godine, a 100 akči za popise iz 1586. i 1604. godine.

²⁵ Možda se radi i o grešci pisara, jer se brojevi 7 i 8 mogu lahko zamijeniti, a nisu korišteni sijakatski brojevi.

Selo *Vukšić*, sa mezrom Pobrinić, imalo je 1574. godine 10 nemuslimanskih kuća, a u sljedeća dva popisa po 15 kuća. Razlika je u tome što je 1586. godine u selu bio upisan knez, a jedan od domaćina plaćao je i sniženi iznos filurije.²⁶ Prihod je bio 767 akči.

Selo *Liporiče? Malo* imalo je 1574. godine sedam nemuslimanskih kuća, od kojih su pet filuriju plaćale po 90, a dvije po 60 akči. Godine 1586. kuća je bilo 14, od kojih su četiri plaćale filuriju po 40 akči. U selu je upisan i knez, a prihod je bio 519 akči. Godine 1604. u selu je upisano 13 kuća, a knez se više ne spominje.

Za selo *Košnice* se u prvom popisu navodi da je dio sela Kamović/Čamović?, te da ima jednu muslimansku i jednu nemuslimansku kuću. Domaćin musliman plaća 32 akče filurije, a prihod sela iznosi 252 akče. Situacija je potpuno ista u oba sljedeća popisa, s tim što je filurija prilagođena iznosu važećem u određenom periodu.

Selo *Podgrađe* je 1574. godine upisano zajedno sa mezrom? Virnić, dok se u oba kasnija popisa mezra više ne spominje. Selo je najprije imalo 19 nemuslimanskih kuća, zatim 1586. imalo je 24, te 1604. ukupno 23 kuće. Porez od 854 akče isti je kroz sve popise.

Selo *Malena Vas* imalo je 1574. godine 15 nemuslimanskih kuća, od kojih su dvije filuriju plaćale po nižoj tarifi od 60 akči (jedna od kuća je kuća udovice Melanije). Godine 1586. selo je imalo 22 kuće, s tim što je sedam kuća filuriju plaćalo po nižoj tarifi od redovne. Prihod je iznosio 728 akči.

Selo *Kamović/Čamović?*, u prvom popisu je uvedeno sa 33 nemuslimanske kuće, a sve su filuriju plaćale po 90 akči, dakle polovicu od uobičajenog iznosa. U sljedećem popisu u selu je upisano 37 kuća, od kojih su sada samo dvije plaćale sniženi iznos od 40 akči, dok su ostale plaćale redovni iznos. Redovnu filuriju je plaćalo svih 40 kuća registrovanih u ovom selu 1604. godine. U zadnjem popisu je u selu registrovan i knez, koji nije plaćao filuriju. U ovom popisu i prihod je bio neznatno niži – 2016 akči, u odnosu na prihod kod ranija dva popisa – 2049 akči.

²⁶ Činjenica da knez nije bio upisivan u svakom popisu, kao i to da je nekad bio upisan sasvim na kraju popisa, ili usred sela, te da je plaćao iste poreze kao i ostali, možda govori da knezovi u okviru ove institucije nisu imali istu važnost kao kod ostalih vlaških skupina.

Selo *Vinište* je upisano samo 1574. godine sa jednom nemuslimanskom kućom, a navodi se da se nalazi u blizini sela Brštan, sa prihodom od 124 akče. Međutim, ono se očito kasnije stopilo sa selom Brštan.

Selo *Brštan* upisano je 1574. godine sa osam nemuslimanskih kuća. U popisu iz 1586. godine upisano je kao "selo Brštan sa selom Vinište", a imalo je jednu kuću više nego u prethodnom popisu (to je, vjerovatno, ona kuća iz sela Vinište). Potpuno ista situacija je i 1604. godine, počevši od naslova do broja stanovnika i prihoda koji je isti u sve tri popisa: 480 akči.

Selo *Liporiče /Lepurice?/ Veliko* imalo je 1574. godine 11 nemuslimanskih kuća, dok ih je u sljedećem popisu bilo 16, te je godine još u selu ubilježen i knez. Sniženu filuriju od 40 akči plaćaju četiri domaćina. U sljedećem popisu upisano je 14 kuća koje plaćaju filuriju plus knez koji je ne plaća. Prihod sela je bio 724 akče.

Mahala *Dube?*, koja se u sve tri popisa navodi kao dio sela Lišan, imala je 1574. godine četiri muslimanske kuće koje su filuriju plaćale po 32 akče, te još osam nemuslimanskih kuća, koje su, također, plaćale nižu filuriju od 90 akči. Godine 1586. u mahali je bilo 18 kuća, četiri muslimanske s jednim novim muslimanom, te 14 nemuslimanskih. Filuriju po 40 akči plaćala su tri nemuslimana. Godine 1604. situacija je ista glede broja kuća i konfesionalnosti, ali sada svi plaćaju isti iznos filurije od 100 akči, kako je to i redovno u ovom popisu. Prihod za vakuf je iznosio 903 akče.

Selo *Lišan/Lišan?* imalo je u prvom popisu sedam nemuslimanskih kuća, koje su plaćale pola iznosa redovne filurije. Prihod za vakuf je iznosio 1148 akči. Te je godine odmah iza sela bila upisana i mahala *Bertolova?*, za koju je navedeno da je "... dio sela Lišan, završava se u granicama sela Žaravić", sa jednom nemuslimanskom kućom i prihodom od 128 akči. U sljedećim popisima mahala je upisivana zajedno sa selom: 1586. godine u selu je bilo 12 nemuslimanskih kuća, a samo je jedna plaćala filuriju od 40 akči, dok je 1604. bilo 11 nemuslimanskih kuća, a prihod je bio u oba slučaja 1148 akči.

Godine 1586. bilo je upisano i selo Bertolova sa dvije nemuslimanske kuće i prihodom od 202 akče, a to je jedini slučaj da se ono tako spominje.

Nakon ovih sela nastavlja se popis sela iz čifluka Gazi Husrev-begovog vakufa, ali sada sela koja su naseljena Vlasima, odnosno rajom Istrije. U popisima se zapravo koristi termin "re'aya-yi Istriya", dakle, ne spominje se

termin “Eflakan-i Istriya”. Oni su možda taj naziv izgubili jer su se već bavili poljoprivredom i bili stalno nastanjeni, iako su vlaški status imali i dalje.²⁷

Selo *Krčevice* upisano je 1574. godine sa parcelom tvrđave Perušić.²⁸ Tada je imalo 12 nemuslimanskih kuća, za koje se navodi da su “re’aya-yi Istriya”, a sve su filuriju plaćale po 90 akči, dakle pola redovnog iznosa. Prihod za vakuf je iznosio 1107 akči. Među stakama pažnju privlači činjenica da je desetina od pšenice i mješanca dosta visoka, što znači da je i proizvodnja bila veća, dok je desetina od zobi upadno niska, što znači da je i proizvedeno malo zobi.²⁹ U sljedećem popisu se ne navodi ni parcela tvrđave, niti termin raja Istrije. Broj kuća je porastao na 14, sa istim prihodom.

Selo *Biljan* imalo je 1574. godine 10 kuća, devet nemuslimanskih koje filuriju plaćaju po 90 akči, te jednu kuću novog muslimana, koji plaća 60 akči. Prihod je iznosio 1011 akči. Godine 1586. u selu je 15 nemuslimanskih kuća i jedna kuća novoga muslimana. Samo dva nemuslimana filuriju plaćaju po 40 akči, a ostali domaćini redovan iznos. Godine 1604. u selu je upisano 15 nemuslimanskih kuća.

Selo *Vuković Veliki* upisano je u prvom popisu sa 15 nemuslimanskih kuća, koje plaćaju po pola filurije, te sa prihodom od 981 akču. Godine 1586. upisano je 18 nemuslimanskih kuća, od kojih pet plaća niži iznos filurije od uobičajene. Godine 1604. u selu je bilo 16 kuća.

Selo *Dobruđe?/Dobrućan?*, sa parcelom Kašić³⁰, u prvom je popisu imalo 10 kuća, devet nemuslimanskih sa pola iznosa filurije, te jednu muslimansku, koja je plaćala 32 akče filurije. U sljedećem popisu u selu je bilo 15 kuća, 13 nemuslimanskih i dvije muslimanske, od kojih je jedna bila kuća novoga muslimana. Prihod je i dalje bio 1117 akči. Godine 1604. u selu je bilo 13 nemuslimanskih i jedna muslimanska kuća.

²⁷ Termin se inače redovno koristi u popisu iz 1574. godine, dok se u sljedećim popisima najčešće izostavlja i spomenut je samo u par slučajeva.

²⁸ Što znači da se nalazilo jugoistočno od Benkovca.

²⁹ Ovaj slučaj se ponavlja u više sela u ovoj skupini. U prethodnoj grupi proizvodnja je bila relativno srazmjerna, tako da se ovakvi primjeri ne sreću. Zašto su raja Istrije proizvodili manje zobi? Je li to zbog toga što im je bila manje potrebna nego drugima?

³⁰ Kašić je bilo utvrđenje u osmanskom lancu utvrda na ovom dijelu krajine, između Šibenika i Biograda.

Selo *Šušnjar* je kao selo upisano tek 1604. godine, a kao mezra se spominje u prethodnom popisu. U oba slučaja imalo je po četiri nemuslimanske kuće i prihod od 97 akči.

Selo *Otanje* upisano je najprije sa 10 nemuslimanskih kuća, zatim u sljedećem popisu sa 11 kuća (od kojih su dvije plaćale sniženi iznos filurije), a isti broj kuća u selu zabilježen je i 1604. godine, samo su sada svi plaćali isti iznos, uobičajen za ovaj popis. Prihod je bio 1037 akči.

Selo *Milašje* je 1574. bilo upisano kao "mahala Milašje, dio sela Otanje", sa četiri nemuslimanske kuće i prihodom od 309 akči. U oba sljedeća popisa samo je promijenjen status naselja, iako su i broj kuća i visina prihoda bili potpuno isti.

Selo *Bojište?* imalo je 1574. godine pet nemuslimanskih kuća i prihod od 949 akči. Godine 1586. broj kuća povećan je na 10, a od tog broja dvije su plaćale filuriju po 40 akči. Isti broj kuća zabilježen je i 1604. godine.

Selo *Vuković Mali* upisano je 1574. godine sa tri nemuslimanske kuće, a zatim su u oba sljedeća popisa - 1586. i 1604. godine - ubilježene po četiri kuće. Prihod je iznosio 393 akče.

Mezra *Selište*, u blizini sela Benkovac, upisana je 1574. godine sa dvije nemuslimanske kuće i prihodom od 284 akče, a situacija je bila potpuno ista i u sljedeća dva popisa. Jedino je naselje promijenilo status, pa se navodi kao selo.

Selo *Benkovac* 1574. godine je upisano u vakufu sa pet nemuslimanskih kuća i prihodom od 321 akču. Zatim je 1586. godine upisano najprije u nahiji Strmička u livi Krka, zajedno sa mezrom Vagan.³¹ Selo je bilo u džematu kneza Vladka, sina Radiča, koji je istovremeno bio upisan kao prvi stanovnik ovog sela. Zajedno sa knezom, u selu je bilo upisano osam domaćina, od kojih je jedan bio novi musliman. Svi su stanovnici, uključujući i kneza, plaćali filuriju po 170 akči.³² Godine 1604. u ovom dijelu sela upisano je bilo šest nemuslimanskih kuća sa istim knezom, te su plaćali 1680 akči filurije, iz čega izlazi da po domaćinu spada 280 akči.³³

³¹ TD No. 622/389.

³² U dijelu nahije Strmička koji ne spada u vakuf upisano je, sa Benkovcem, ukupno šest sela, u kojima je nastanjeno 61 domaćinstvo. Samo su tri domaćina novi muslimani, dok su svi ostali nemuslimani. Ova su sela bila 1574. godine upisana među vlaškim selima nahije Ostrovica, a pod istim naslovom uvedena su i sela koja su spadala u navedeni vakuf. TD No 622/389.

³³ TK TD No. 475/256.

Na drugom mjestu je selo Benkovac 1586. bilo upisano u nahiji Kožulova, uvakufljenom čifluku Gazi Husrev-bega, sa naznakom u samom naslovu sela “an re’aya-yi Istriya”, što znači da se radi o Vlasima Istrije.³⁴ U selu je upisano pet domaćina, koji su plaćali filuriju po 100 akči, a na prvom mjestu je kao knez bio upisan Bali, sin Vladka. Očito se radi o sinu kneza Vladka, koji je bio poglavar prvog dijela sela. Stanovnici ovog drugog dijela, koje spada u Husrev-begov čifluk, davali su i desetine, u iznosu od 421 akču, a koje su išle u prihod vakufa. Godine 1604. status ovog dijela sela je bio potpuno isti kao i ranije, dakle, radi se o raji Istrije, u selu je pet kuća, od čega su četiri nemuslimanske, a jedna je kuća novog muslimana – kneza Balića. Prihod od desetina je 421 akča, a filuriju plaćaju po 100 akči. Jedina je razlika u tome što je iznad naslova sela upisano “... u posjedu Mehmed-bega i Zulfikara, sinova Atlua”.³⁵

Ovo je zasad jedini primjer sela u kojem su stanovnici, najvjerojatnije potpuno istog porijekla, podijeljeni na dvije grupe: na dio sela koji se nalazio u posjedu vakufa, te drugi dio koji je bio izvan vakufa i uključen u uobičajenu administrativnu mrežu.

Isto tako je u nahiji Nadin zabilježeno više posjeda za koje je navedeno da se nalaze u selima koja spadaju u vakuf, ali s napomenom da se dotična dobra nalaze izvan vakufa (“... *gayr-i ez evkaf-i Husrev beg...*”).³⁶ Međutim, u sljedećem popisu se ta opaska donosi samo uz jedan čifluk, u posjedu Atlu-age i ostalih: moguće je da su ti čifluci bili formirani na štetu vakufa, o čemu govori bilješka na kraju nahije Kožulova, pa da je ta situacija, barem u zvaničnom popisu, riješena u korist vakufa.³⁷ Ali, i 1604. godine se spominje čifluk spomenutog Atlu-age, uz navođenje iste napomene da ne spada u Husrev-begov vakuf.³⁸

³⁴ TD No. 622/415.

³⁵ TK TD no. 475/279.

³⁶ To je čifluk dvojice muslimana u selu Lišan - TD No 533/282, čifluk više muslimana u selu Ljubočan, čifluk u selu Biljan, također u posjedu više muslimana (na čelu sa Atlu-agom), te čifluk u selu Veliki Biljan, u posjedu Zulfikara i Mehmed-age i Hasan-age i Muruvvet-age Vilića – TD No. 533/283.

³⁷ TD No 622/424. Ovdje se Atlu-aga navodi kao zaim, a čifluk uživa sa svojim bratom. Na prethodnoj foliji spomenutoga deftera njih dvojica su ubilježeni kao posjednici čifluka koji ne spada u vakufske posjede. Na jednom mjestu se navode kao sinovi Balića, a na drugom bi se ligatura mogla čitati kao Bilić.

³⁸ TK TD No 475/286. Upisana su oba čifluka koji se spominju u prethodnoj bilješci, a pisar

Selo *Vranište* je 1574. godine upisano sa tri nemuslimanske kuće, koje su filuriju plaćale po 90 akči, a prihod je iznosio 367 akči, koliki je bio u sve tri popisa, a i naznaka da se radi o raji Istrije navedena je u sve tri popisa. Jedina je razlika bila u tome što su ove tri iste kuće kasnije plaćale nešto viši iznos filurije, te što je u popisu iz 1604. godine, uz naslov sela, navedena i oznaka "... u ruci spahije Alije".

Selo *Korlatović* i Pehlić, označeno kao "zemljište oronulog kastela", upisano je 1574. godine, kao raja Istrije, sa šest nemuslimanskih kuća i prihodom od 784 akče. Prihod je ostao isti i kasnije, dok je broj kuća 1586. godine bio isti, ali ih je pet bilo nemuslimanskih i jedna kuća novog muslimana, dok je 1604. godine bilo četiri nemuslimanske kuće. I uz ovo selo je 1604. godine u naslovu dodata naznaka: "... u ruci Ahmed-age".

Ova tri lokaliteta, Benkovac, Vranište i Korlatović, koji su jedini 1604. godine navedeni u posjedu nekih lica, iako se uz svaki dodaje naznaka da spada u "spomenuti vakuf" (vakf-i m), i u popisima se navode jedan iza drugog, a sudeći prema karti, mogli bi se nalaziti u susjedstvu jedan drugog. Iz ovoga proizlazi da se možda radilo o jedinstvenom posjedu, odnosno lokaciji na koju su pojedinci polagali pravo. Ako je Korlatović današnji Korlat, koji se nalazi u blizini Nadina, onda se on nalazio u blizini posjeda u nahiji Nadin, koji su također bili predmet interesa i vakufa i određenih pojedinaca.

Selo *Borić*, koje je u prvom popisu označeno kao mezra, a kasnije kao selo, navodi se kao dio sela Dobrućan. Pripadalo je vakufu, a stanovnici su bili označeni kao raja Istrije. U sva tri popisa imalo je dvije nemuslimanske kuće, sa prihodom od 270 akči.

I selo *Sitarić*? se u popisu iz 1574. godine spominje kao mezra, a kasnije kao selo, ali se u sva tri slučaja navodi kao dio sela Dobrućan. Godine 1574. imalo je dvije kuće novih muslimana, a situacija je bila ista i 1586. godine, dok su u zadnjem popisu upisane jedna nemuslimanska i jedna kuća novog muslimana. Prihod je iznosio 225 akči.

Sličan je slučaj i sa selom *Mrković*, koje se u prvom popisu spominje kao mezra, ali sa neobičnom formulacijom: "mezra Mrković, drugo ime selo Krčevice", a zemljište je porušenog kastela Perušića. Činjenica da je tu nekad bilo selo doprinijela je tome da se mezra u sljedećim popisima tretira kao selo,

je napravio čak i istu pogrešku u vezi s imenom oca: Balić i Bilić.

iako je u sva tri popisa bilo naseljeno sa samo jednom nemuslimanskom kućom. Prihod je u prva dva popisa iznosio 99 akči, dok je u trećem “skočio” na 137 akči.

I mezra *Lednice* je imala isti put kao prethodna mezra, samo je razlika u tome što je za nju naznačeno da pripada selu Krčevice, koje pripada kastelu Perušić. Isto je bilo naseljeno jednom nemuslimanskom kućom, koja je najprije davala 89 akči desetina i poreza, a zatim u ostalim popisima po 134 akče.

Selo *Mijotavice?*, u blizini Nadina, upisano je sa mezrom *Kosovac?*. U popisu iz 1574. stanovnici su uvedeni kao “vlaška raja” (an re’aya-yi eflakan), ali se, najvjerojatnije, radi o previdu pisara, jer su sva ostala raja titulirana kao “re’aya-yi Istriya”. Selo je 1574. imalo dvije, a zatim u dva kasnija popisa po tri nemuslimanske kuće. Prihod je bio isti i iznosio je u svim popisima 204 akče.

U blizini Nadina se nalazila i mezra *Krčevac*, koja je imala samo jednu nemuslimansku kuću i prihod od 128 akči.³⁹

Selo *Selce*, za koje se navodi da se nalazi u blizini Nadina, upisano je i 1586. i 1604. godine sa dvije nemuslimanske kuće i prihodom od 134 akče. U rekapitulaciji prihoda vakufa navodi se i prihod od ispaše na jajlaku Selce, ali kako nema dostatnih podataka, možemo samo pretpostaviti da se nalazi u blizini ovoga sela.

Kao dio sela Selce navodi se 1586. i 1604. godine selo *Bukovica*, a u oba slučaja imalo je dvije nemuslimanske kuće i prihod od 200 akči.

Selo *Lisičić* se spominje 1604. godine sa devet kuća, od kojih su osam nemuslimanskih, a jedna je domaćina koji filuriju plaća 25 akči. Ovaj je domaćin, najvjerojatnije, musliman, ime je teško čitljivo, ali je njegova kuća zabilježena na mezri Dončić?, koja je dio sela, i koju je dobio sa tahvila svoga oca. Prihod sela je iznosio 505 akči.

Mezra *Lugović?/Bugović?* spominje se u dijelu vakufa koji je zabilježen u nahiji Zrmanja i za nju se navodi da pripada Obrovcu. Ne navodi se da li je bila naseljena ili ne, ali je prihod od 20 akči isti u svim popisima, kao i ovi ostali podaci.

Godine 1586. i godine 1604, nakon popisa sela i rekapitulacije svih prihoda vakufa, te nakon zabrane miješanja stanovnika u vakufske posjede, upisana su tri čifluka, čija davanja, očito, nisu pripadala vakufu. To su područja koja su

³⁹ Relativno česti nazivi potekli od glagola *krčiti* pokazuju da su ovdje mnoga zemljišta nastala na taj način. Pisar često koristi glagol *krç etmek*, složenicu iz bosanskog i turskog jezika, u značenju iskrčiti.

osvojena neposredno prije popisa, kako je to u jednoj od bilježaka i navedeno, tako da su po svom položaju išla uz područja koja su pripala vakufu.⁴⁰

Najprije je upisan čifluk Ferhad-paše, koji je 1586. godine tituliran “kao mir-i miran vilajeta Bosna”, dok je 1604. ubilježen kao “bivši zapovjednik vilajeta Bosna”. Čifluk se nalazio u blizini tvrđave Nadin i poznat je po nazivu Tinj, a spada u područja Kotara, koje je Ferhad-paša lično osvojio.⁴¹ U popisu iz 1586. godine navedeno je da je to područje detaljno upisano u mufassal-defteru, tako da se ovdje ne navode pojedinosti u vezi s granicama i površinom⁴². Radi se zapravo o ovom istom defteru, a spomenuti detaljni upis nalazi se u popisu nahije Kotar u livi Krka.⁴³ Na ovom mjestu navedeno je 10 mezri, od kojih se sastojao čifluk i od kojih se jedna nazivala Tinj, a također je pisar donio podatak da je čifluk već uvakufljen, kao i za šta je uvakufljen.⁴⁴ Godine 1604. čifluk je, kako je već rečeno, upisan na kraju nahije Kožulova, a zatim ponovo u nahiji Kotar, i ovaj put s više pojedinosti u odnosu na prethodni upis.⁴⁵

Uz Ferhad-pašin čifluk u nahiji Kožulova upisan je 1586. godine i čifluk Hasan-bega, kapetana Mohača, za koji se tu i navodi da pripada Kotarima.⁴⁶ U nahiji Kotar, u istom defteru, ovaj je čifluk upisan detaljnije, s naznakom da se za carsku blagajnu šalje 300 akči filurije od zamjene za desetine, te od vlaških poreza Vlaha “sa one strane Krke”⁴⁷. Godine 1604. ovaj čifluk je ponovo

⁴⁰ TD No 622/418 i TK TD No 475/280.

⁴¹ U idžmal defteru Klisa iz 1573. godine donesena je bilješka o tome: *Nahija Kotar u livi Klis. Ponos plemenitih vođa Ferhad-beg, bivši beg Klisa, a sada mir-i liva Bosne, uz Božju pomoć i pobjedničke sultanske snage, islamskom vojskom osvojio je pogranične dijelove spomenute live ...* TD No. 526, str. 8.

⁴² TD No. 622/418

⁴³ TD No. 622/446. Kako je nahija Kožulova upisana prije nahije Kotar, onda je to pisar razriješio na taj način da je na prvom mjestu dao generalnu napomenu – jer se čifluk teritorijalno nalazio tu - a zatim ga je uveo tamo gdje je on administrativno raspoređen, dakle u nahiju Kotar.

⁴⁴ Vidjeti više: Fehim Dž. Spaho, „Vakufi i vakifi u jugozapadnoj Bosni i Dalmaciji“, Anali GHB IX-X, 1983., 87-94.

⁴⁵ TK TD No. 475/280 i 304.

⁴⁶ TD No. 622/418

⁴⁷ TD no. 622/447. Ovdje se navodi da je spomenuti čifluk bio predmet sukoba između Hasan-bega i farisa, – ne navodi se koje utvrde - koje je na sudu zastupao njihov aga Radaslu Hasan-aga, ali je čifluk dodijeljen Hasan-begu. U idžmal defteru Klisa iz 1573. godine navodi

upisan u obje nahije bez ovih pojedinosti, na uobičajen način “... *uslub-i sabik uzere ubdesine kayd olundu.*” Međutim, u nahiji Kotar je iznos filurije porastao na 1200 akči⁴⁸, a u nahiji Kožulova čifluk je upisan, a radi se o istom selu, i dalje sa filurijom od 300 akči godišnje.⁴⁹ Postoji i mogućnost da se radi o dva čifluka u istom selu: godine 1586. čifluk je upisan kao *mezra Tršica/Trstica?*, *sa vinogradom i livadom i mlinovima i maslinama*, dok se u sljedećem popisu navodi kao *selo Tršica? sa otlakom i jajlakom i vinogradom i vrtom i svim ostalim što spada uz to.* Međutim, kako se pod ovako formulisanim opisom može naći sve gore spomenuto, tako se isto mogla desiti i promjena programa proizvodnje.

Treći ovdje upisani čifluk pripadao je eminu Mustafi, a sastojao se od pet nemuslimanskih baština u selima Podlužje i Zalužje i Štitavica?/Stavnica?, te jedne muslimanske baštine u selu Zablaćani.⁵⁰ Vlasnik čifluka je trebao da plaća carskoj blagajni godišnje 300 akči filurije godine 1586., a potpuno je ista situacija upisana i 1604. godine.⁵¹ Ovaj čifluk nije bio dvostruko upisan, u dvije nahije, kao prethodna dva, nego je zabilježen samo na ovom mjestu. Vlasnik čifluka je možda mogao, kao emin, povjerenik, biti angažovan na sakupljanju prihoda na vakufskom čifluku, ali to bi vjerovatno pisar naglasio. Moguće je ovoga emina Mustafu dovesti u vezu s Mustafa-agom, eminom koji je podigao džamiju u kasabi Knin, koja je upisana u popisu iz 1574. godine, a zatim i u popisima iz 1586. i 1604. godine.⁵²

se čifluk Radaslu Hasana, age farisa tvrđave Zemun. TD No. 526, str. 28./

⁴⁸TK TD no. 475/305.

⁴⁹ TK TD No. 475/280.

⁵⁰ Sva ova sela su u defterima upisana u nahiji Zvonigrad, te se tu susreću i skoro svi navedeni posjednici baština. Mustafa emin je kao posjednik ovih baština zabilježen tek 1586. godine, jer su u prethodnom popisu one bile u ruci nemuslimana Vlaha; te je godine posjedovao i mezru Doljani u blizini Obrovca, zatim čifluk sastavljen od mezri u Obrovcu, te dva posjeda također sastavljena od mezri, koji su ranije bili u ruci zaima Sinan-vojvode, koji je umro, pa su posjedi dodijeljeni Mustafi eminu. Godine 1574. on je zabilježen kao posjednik čifluka koji se nalazio u polju oko tvrđave Ostrovica, na crkvenoj zemlji crkve Bribir – kraj koje se godišnje četiri puta održavao vašar, koji je donosio dosta veliki prihod -. Čifluk je bio izvan deftera, a sačinjavala ga je zemlja koja je “od davnina” bila zemljište spomenute crkve. TD No 533/275.

⁵¹ TD No. 622/418 i TK TD No. 475/280.

⁵² U popisu iz 1604. godine, nakon popisa Mahale časne čamije Mustafa-age, *emina*, doneseni su podaci o imovini vakufa – 80.000 akči gotovine i tri dućana, od čijeg se iznajmljivanja dobivalo godišnje 450 akči – i o raspodjeli sredstava za službenike vakufa: imama i hatiba,

Nije najjasnije zašto su ovi čifluci uopće upisivani u nahiji Kožulova, kad su registrovani i na drugim mjestima. Jedna od mogućnosti je ta da su i oni bili uvakufljeni, pa su kao takvi upisani uz Husrev-begov vakuf. Činjenica je da je jasno naglašeno da je Ferhad-pašin čifluk uvakufljen, ali za druga dva čifluka nemamo, zasad, nikakvu potvrdu o tome. Najvjerovatnije će, ipak, biti da je i posjed Mustafe emina bio uvakufljen, samo to nije bilo naznačeno u defteru. ■

Fazileta Hafizović

THE GAZI HUSREV-BEY'S WAQF
SITUATION IN THE KOŽULOVA COUNTY IN LIVA KRKA

Summary

The life and work of Gazi Husrev-bey have been studied and presented thanks to the work of numerous researchers who have shed light on this great statesman, military commander and benefactor. This paper, however, deals with an unknown segment of his great legacy, the one intended for the city of Sarajevo: the establishment of an economic basis for smooth functioning of his legacy. He endowed an entire county in Dalmatia, in the hinterland near the town of Zadar, originally won after conquering the area. The county was named *Kožulova* and its status was that of *mulk*, with the full name of *Čifluk Kožulova*. It was made up of several villages almost entirely inhabited by Vlachs, who were slowly becoming permanent residents. They paid a reduced poll tax, deposited in the sultan's treasury, and the income generated by their agricultural activities was assigned to the *waqf*.

This area remained under Ottoman rule until late XVII century, when it was

mujezina, drugog mujezina, ferraša, kajjima, te mutevelliju. TK TD 475, fo. 293. Međutim, neposredno nakon toga donesena je bilješka da je navedeni vakif, nakon što je umro, ostao dužan državnoj blagajni upravo 80.000 akči, te je uvakufljena suma uzapćena za blagajnu. Ovo otvara više pitanja: kako je moguće da se jednom uvakufljeni novac oduzme vakufu, bez obzira na njegovo porijeklo? Kako je vakif došao do tog novca? Da li mu je njegov položaj emina omogućio neke mahinacije, zbog kojih je na kraju vakuf ostavio bez glavnice? Vidjeti još: Spaho, Fehim Dž., „Džamije i njihovi vakufi u gradovima Kliškog sandžaka početkom XVII vijeka“, Anali GHB V-VI, Sarajevo 1978., str. 227.

transferred to Venice. However, it remained an unsafe area, the site of numerous conflicts due to wars between the two states and the ever-present banditry in the so-called peaceful times. However, on the basis of detailed census data of the Ottoman administration covering XVI century (because the 1604 census reflected the situation of the period preceding that year), there are no sources allowing an insight into the XVII century situation in the *Kožulova* county. ■